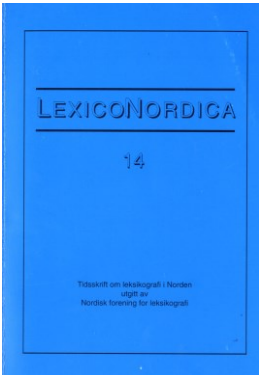

LexicoNordica

Forfatter:	Moorgan Nilsson	
Anmeldt værk:	Zuzana Hlavičková och Jana Svatošová: <i>Norstedts tjeckiska ordbok. Tjeckisk-svensk/Svensk-tjeckisk</i> . Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag 2005	
Kilde:	LexicoNordica 14, 2007, s. 267-274	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Morgan Nilsson

Zuzana Hlavičková och Jana Svatošová: *Norstedts tjeckiska ordbok. Tjeckisk-svensk/Svensk-tjeckisk*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag 2005. 743 sidor.

Den tjeckisk-svenska och svensk-tjeckiska ordboksfloran har under senare år berikats i en anmärkningsvärd takt. Flitigast är författarparet Hlavičková och Svatošová, vars senaste ordbok nyligen utgivits i Sverige av Norstedts Akademiska Förlag. Samma ordbok utkom dock redan två år tidigare på tjeckiskt förlag (Hlavičková och Svatošová 2003). Vidare utkom dessförinnan en något mindre version av boken (Hlavičková, Svatošová och Červenka 1999), och denna föregicks i sin tur av en fickordbok som författats av Svatošová (1998) på egen hand, men som av innehåll och utformning att döma har legat till grund för de båda utvidgade versionerna. De tre ordböckerna innehåller 10.500 (1998), 16.000 (1999) resp. 20.500 (2003/2005) uppslagsord i den tjeckisk-svenska delen och 8500 (1998), 15.500 (1999) resp. 20.500 (2003/2005) uppslagsord i den svensk-tjeckiska delen.¹ Artiklarna har dessutom blivit allt längre och fylligare för varje upplaga. Enligt omslaget på den svenska utgåvan skall den senaste ordboken innehålla 60.000 ord och fraser. Den bör alltså hänföras till gränslandet mellan kategorierna små och medelstora ordböcker.

Som jämförelse skall nämnas att en annan författarinna på eget förlag ungefär samtidigt givit ut en tjeckisk-svensk ordbok om 32.500 uppslagsord (Hanzlová 1999) och en svensk-tjeckisk ordbok om 38.000 uppslagsord (Hanzlová 2000). Dessvärre bär dock dessa tydliga tecken på bristande lexikografisk erfarenhet och de är behäftade med diverse brister. Detta uppvägs i viss mån av det stora omfånget och det moderna ordförrådet, men kvalitetsmässigt kan böckerna inte mäta sig med Hlavičkovás och Svatošovás senaste ordbok. Vidare kan också nämnas att det tidigare endast utkommit en tjeckisk-svensk ordbok om 32.500 uppslagsord (Furstová m.fl. 1981) och två svensk-tjeckiska ordböcker om 8000 (Freund 1988) resp. 36.000 uppslagsord (Koževníková m.fl. 1966). Den lexikografiska kvaliteten är allmänt sett allra högst i de båda äldsta

---

¹ Samtliga omfångsangivelser i recensionen är ungefärliga och grundar sig på överslagsberäkningar som utgår från antalet uppslagsord på fem fulla sidor jämnt fördelade över ordboken i fråga. Det erhållna genomsnittliga antalet ord per sida har multiplicerats med antalet sidor och avrundats till närmaste femhundratals.

ordböckerna. Dessa är mycket gedigna, men dessvärre har de hunnit åldras märkbart med avseende på ordförrådet.

Det föreliggande nytillskottet är därför mycket glädjande och det allmänna intrycket är gott. Nedan följer en mera ingående granskning och diskussion av ett antal viktiga aspekter av den nya ordboken.

Förord och inledning

I det minimala förordet framhåller förlaget att ordboken är modern och aktuell samt av allmän karaktär. Det påpekas även att den redan tidigare givits ut vid ett tjeckiskt förlag, men att ett särskilt inledande avsnitt om tjeckiskans uttal och grammatik lagts till i denna svenska upplaga. Detta avsnitt omfattar 15 sidor. Inledningen innehåller vidare en översikt över svenskans uttal och grammatik, liksom listor över de förkortningar som används i ordboken med uttydningar på både svenska och tjeckiska. Alla förkortningar tar dock sin utgångspunkt i tjeckiskan. I övrigt sägs ingenting om principerna för hur ordboken är uppbyggd eller om hur artiklarna skall läsas.

Layout

Ordboksartiklarnas utformning är enkel och tydlig på ett sätt som svarar väl mot ordbokens omfång. Varje uppslagsord, även sammansättningar och avledningar, utgör separata artiklar. Homografer behandlas i olika artiklar om de har olika morfologiska eller syntaktiska egenskaper, i annat fall behandlas de i samma artikel. Mera olikartade betydelser avskiljs därvid med hjälp av arabiska siffror och de olika betydelserna tydliggörs med hjälp av synonymer eller förklaringar inom parentes, t.ex. ”**nesouhlas** *m* **1** (*neshoda*) oenighet -*en* **2** (*odpor*) missnöje -*t*”. Synonymer med olikartad användning avskiljs med semikolon och förses ibland med förtydligande parenteser, t.ex. ”**opravdový** (*pravdivý*) sann; (*pravý*) äkta; (*skutečný*) verklig”, medan närsynonymer endast åtskiljs med kommatecken, t.ex. ”**nesnadný** svår, besvärlig, komplicerad”. Genomgående används typsnittet Times i en och samma teckenstorlek, och den enda variation som förekommer är mellan normal, fet och kursiv. Uppställningen i två spalter där varje artikel börjar med hängande indrag är högst traditionell. Ordboken är på det hela taget läsvänlig.

Urval

När det gäller urvalet av uppslagsord är det spontana intrycket av ordboken gott. Ordförrådet känns genomgående aktuellt och relevant, till skillnad från Hanzlová (1999, 2000) som innehåller en hel del märkligt eller Koževníková m.fl. (1966) som innehåller många föråldrade ord. Någon mera djupgående undersökning har inte företagits, men en jämförelse av de inledande orden under bokstaven G i den svensk-tjeckiska delen har gjorts med urvalet av uppslagsord i en aningen större svensk-slovensk ordbok (Holmqvist 2004). Hlavičková och Svatošová (2005) saknar orden **gallfeber**, **galna ko-sjukan**, **gamman**, **garvsyra**, **gaska upp**, **gasklocka**, **gast**, **gastkrama**, **gatllicka**, **gathörn**, **gatpojke**, **gatt**, **gatubelysning**, vilka återfinns hos Holmqvist. Å andra sidan innehåller Hlavičková och Svatošová orden **gallsten**, **galoppera**, **galosch**, **gaphals**, **garantibevis**, **garde**, **garnera**, **garvad**, **gasell**, **gasspis**, **gastronom**, **gatlykta**, **gatläggning**, vilka saknas hos Holmqvist. Detta enkla test kan knappast anses utfalla till Hlavičkovás och Svatošovás nackdel. Det skall dock påpekas att talspråkliga ord och vulgarismer i de flesta fall lyser med sin frånvaro. En påtaglig fördel hos den föreliggande ordboken i förhållande till den tidigare rådande traditionen är å andra sidan att geografiska egennamn, främst länder samt vissa städer, t.ex. ”**Atény** Aten”, ”**Kodaň** Köpenhamn” och ”**Řím** Rom”, har inkluderats i båda riktningarna. Dessvärre saknas dock några viktiga namn, t.ex. **Benátky/Venedig** och **Mnichov/München**.

Även med avseende på översättningarnas tillförlitlighet gör ordboken generellt ett gott intryck. Antalet synonymer upplevs som väl avvägt i förhållande till ordbokens storlek, och detsamma gäller mängden exempel på ordens användning liksom olika typer av fraseologismer.

Vidare upptas vissa svenska ord med dubbla former två gånger, t.ex. **fader/far** respektive **far/fader** och intressant nog har författarna valt att göra objektsformerna av de personliga pronomenen till uppslagsord i ordbokens svensk-tjeckiska del. Det senare är en mycket lovvärd innovation, och många mindre bevandrade användare skulle säkert uppskatta fler sådana uppslagsord med hänvisning till grundformen. För svenskans del skulle det främst handla om starka verbformer och pluralformer av substantiv med omljud, t.ex. **gick**, **män**. För tjeckiskans del finns de mest avvikande böjningsformerna bland personliga pronomen och verb, och det klassiska exemplet utgörs av presensformen **žene** ’jagar’ som måste sökas under infinitiven **hnát**.

Slutligen skall det framhållas som relativt anmärkningsvärt att ordboken, bortsett från en handfull undantag av egennamnskaraktär, inte tar

upp några förkortningar. T.ex. finns de internationella **FN/OSN**, **OS/OH** i båda riktningarna och i den svensk-tjeckiska delen återfinns **SJ**, men SJ:s tjeckiska motsvarighet **ČD** saknas i den tjeckisk-svenska delen. Förkortningar av mera allmän karaktär, såsom **t.ex./např.**, saknas konsekvent som uppslagsord.

Användarperspektiv

När det gäller innehållets utformning är användarperspektivet något av det mest intressanta, dvs. huruvida författarnas primära målgrupp är tjeckiska eller svenska användare, eller om författarna ansträngt sig att i lika stor grad fylla båda dessa gruppers behov. Först kan man notera att samtliga förkortningar i ordbokens båda delar är baserade på tjeckisk terminologi, vilket emellanåt kan försvåra för den svenske användaren. Än värre blir det när det rör sig om anvisningar som inte är förkortningar och därmed inte finns i förkortningslistan, t.ex. *viz 'se'*, men allra mest betänkligt är att samtliga förklaringar och förtydliganden i ordbokens båda delar ges enbart på tjeckiska. I den svensk-tjeckiska delen hade det i de flesta fall varit mera ändamålsenligt att ge sådana kommentarer på svenska för att underlätta för den svenske användaren.² Den tjeckiske användaren klarar sig ändå i de allra flesta fall med hjälp av sin intuition och den kontext där ordet påträffats. Exempelvis kan inte den svenske användaren dra någon nytta av parenteserna i artikeln ”**be-kvämlighet** *-en, -er* **1** pohodlí, komfort **2** (*jen sg.*) pohodlnost **3** příslušensví (*v bytě n. domě*)”, vilka innehåller viktig information för svensken, men inte tillför lika mycket för en tjeck. Samtidigt är det dock ett nog så stort problem att det helt enkelt är alltför glest mellan den här typen av disambiguerande parenteser i den svensk-tjeckiska delen av ordboken. Kort sagt fungerar det aktuella verket dåligt som produktionsordbok för en svensk användare, delvis med tanke på vad som just sagts, men i minst lika hög grad även med hänsyn till flera av de iakttagelser som redovisas nedan.

---

² En likartad problematik med avseende på Norstedts ryska ordbok (Birgegård och Marklund Sharapova 2006) dryftas av Ljunggren och Malmgren på annan plats i denna årgång.

Uttal

Tjeckiskans stavning är i så hög grad ljudenlig att något behov av uttalsangivelser i princip inte föreligger. För svenskans del finns uttalet angivet i den svensk-tjeckiska delen vid vissa svårare ord, t.ex. ”**beige** [be:ʃ]”, ”**station** [sta'(t)ʃu:n]” och ”**pension** [paŋ'ʃu:n *n.* pen-]”³, men även i en del mera marginella fall, t.ex. ”**begeistrad** [-'gej- *n.* -'gaj-]”. I den tjeckisk-svenska delen saknas motsvarande uppgifter. Även om någont enstaka fel kan iakttas, t.ex. ”**pelargon** [-'go:n]”, är kvaliteten på de angivna uttalsanvisningarna god. Inkonsekvenserna är å andra sidan många. T.ex. anges ”**cup** [küp:]”, medan ”**curry** -*n* kari” lämnats utan uttalsangivelse. Än mera påfallande är inkonsekvensen när det gäller de svenska ordens betoning. Systematiska betoningsangivelser hade kunnat förväntas av en så pass omfattande ordbok, i synnerhet som den i övrigt bär tydliga drag av att i första hand vara riktad till en tjeckisk publik. En del angivelser finns i den svensk-tjeckiska delen, men de är av ganska sporadisk karaktär. Det rör sig som regel om betoning på annan stavelse än den första. På sidan 172 finner man ”**musik** [-'si:k]” följt av liknande angivelser vid **musikal**, **musikalisk**, **musikant**, **muskatell**, **musketör**, **muslim**, **muslin**, **mustasch**, samt ”**musiker** ['mü:-]”. Däremot anges inte betoningen vid **museum**, **musikfestival**, **musikinstrument**, **musikkonservatorium**, **muskat**, **muskulatur**, **muskulös**, **muslimsk**, **mutera** eller **myndigförklara**. Särskilt bör även påpekas att dubbel betoning i sammansättningar, t.ex. **skolår**, inte på något ställe markeras. Det hela är beklagligt eftersom man hade kunnat hantera betoningen på ett heltäckande och betydligt mera ekonomiskt sätt med den enkla teknik, t.ex. **behöver** resp. **bekant**, som tillämpas i många andra verk.

Morfologi och syntax

För den tjeckiske användaren finns mycket goda upplysningar om de svenska substantivens och verbens böjning. För substantiven anges bestämd form singular och obestämd form plural i både den tjeckisk-svenska och den svensk-tjeckiska delen. För verben anges imperfekt och supinum i den svensk-tjeckiska delen.

Åter har dock den svenske användaren hamnat på undantag. Den enda morfologiska information som över huvud taget ges i ordboken är genus för de tjeckiska substantiven i den tjeckisk-svenska delen. Det den svenske användaren framför allt saknar är genitivändelsen vid maskuli-

³ *n.* är förkortning för tjeckiskans *nebo* 'eller'.

na substantiv som inte betecknar varelser liksom vid feminina substantiv som slutar på konsonant, eftersom dessa former inte är förutsägbara. Vidare skulle markering av flyktig vokal ha varit till stor hjälp utan att behöva kosta något utrymme, t.ex. med Poldaufs och Šprunks (1968:61) notation ”srpeŋ”, vilket ger vid handen att stammen i övriga former är *srpn-*.

Vid verben saknar den svenske användaren i synnerhet uppgift om verbets aspekttillhörighet⁴ och presensform, eftersom presens många gånger är svår att bilda med utgångspunkt i infinitiven. I den svensk-tjeckiska delen ges ”**hjälp|a** -te, -t pomáhat, pomoci (*ngn komu*)” med uppgifter om det svenska verbets böjning och med angivande av båda de tjeckiska aspektformerna i infinitiv samt att det svenska verbet följs av direkt objekt medan det tjeckiska verbet styr dativ. I den tjeckisk-svenska delen ges två separata artiklar: ”**pomáhat** hjälpa (*komu ngn*)” och ”**pomoci 1** hjälpa **2** ~ **si** (*poradit si*) rå för”. Inga inbördes hänvisningar mellan de båda artiklarna finns, inga morfologiska upplysningar om verbens böjning eller aspekttillhörighet ges och information om rektion ges endast i den ena av artiklarna. Detta är dock trots allt förhållandevis utförliga artiklar. Vid många andra verb har den ena av aspekterna setts som grundläggande i det svenska verbets semantik, och endast den ena aspekten ges därmed på tjeckiska, t.ex. fullbordad aspekt vid ”**be-kräfta** -de, -t potvrđit”, vilket dock följs av ett exempel i pågående aspekt: ”**undantaget bekräftar regeln** v ýjimka potvrzujе pravidlo”. Även i den tjeckisk-svenska delen saknas det pågående verbet **potvrzovat**, och för en svensk användare är det kanske inte alldeles lätt att söka sig till den fullbordade motsvarigheten **potvrđit**. Vid många verb är dessutom skillnaderna mellan de båda verben betydligt större. Önskvärt hade naturligtvis varit att ange aspektparen i ordbokens båda delar, t.ex. med hjälp av Poldaufs (1986) enkla och eleganta notation: ”**potvr|đit** [...] < ~**zovat** [...] confirm”⁵.

Förutom den syntaktiska information som redan omnämnts, dvs. angivelser av objektets form vid verb, är det mycket magert med syntaktisk information i ordboken. Inte ens så grundläggande uppgifter som de

⁴ Behandlingen av verbens båda aspektformer är enligt författarens erfarenhet en av de absolut vanligaste bristerna i ordböcker som täcker ett slaviskt och ett icke-slaviskt språk. Samma typ av problem diskuteras t.ex. av Dura m. fl. (1996) med avseende på Jacek Kubitskys polsk-svenska och svensk-polska ordböcker.

⁵ Tecknet för ’mera än’ resp. ’mindre än’ pekar alltid mot det fullbordade verbet. Bruket av ett sådant tecken har den fördelen att man då alltid kan ange det primära verbet först, följt av den avledda aspektpartnern. Många andra ordböcker sätter konsekvent den ena av aspekterna först, oavsett den rådande avledningsrelationen.

tjeckiska prepositionernas rektion anges explicit. På sin höjd framgår denna av exemplifieringen vid en del uppslagsord. Även denna brist beror antagligen på det ensidigt tjeckiska brukarperspektivet.

Slutligen bör det även påpekas att man faktiskt hade kunnat spara in stora delar av den plats som skulle krävas för de föreslagna tilläggen genom att utesluta en del befintliga morfologiska upplysningar som inte ter sig särskilt nödvändiga. T.ex. anges *neskl.* 'oböjligt' efter varje adjektiv som utgörs av ett presens particip trots att man kan läsa i förordet att dessa former är oböjliga, och den användare som inte känner till denna enkla regel klarar troligen ändå inte av kvalificerad adjektivböjning. Till yttermera visso anges heller inga ändelser vid de böjliga adjektiven. Vidare hade man möjligen också kunnat överväga att utelämna banalt regelbundna böjningsändelser vid verb i bokens båda delar, t.ex. ”**arbeta** -de -t”, och vid substantiv åtminstone i den tjeckisk-svenska delen, t.ex. ”**ben|a** -an -or”. Mycket plats hade också kunnat vinnas genom att tillämpa förkortningar som *s.* och *v.* i stället för *subst.* och *verb.*, varav den senare för ett svenskt öga knappast ens ter sig som någon förkortning.

Avslutning

Sammantaget är det mycket glädjande att en ny mellanstor svensk-tjeckisk och tjeckisk-svensk ordbok har sett dagens ljus och att den publicerats både i Tjeckien och i Sverige och därmed på ett effektivt sätt når ut även till den svenska publiken. Det måste dock sägas vara riktigt dåligt av det svenska förlaget att helt okritiskt anamma en ordbok som så tydligt riktar sig i första hand till en tjeckisk publik genom att den fullständigt saknar uppgifter om de tjeckiska uppslagsordens morfologi liksom disambiguerande förklaringar på svenska mellan olika översättningsalternativ i den svensk-tjeckiska delen. Den allmänna utformningen liksom urvalet av ord och de översättningar som ges håller däremot en god kvalitet, och om man i en framtida ytterligare utökad upplaga gör tillägg av vissa kategorier av uppslagsord liksom en del kompletteringar som är särskilt riktade till svenska användare har man snart en ordbok som tydligt kommer att höja sig över sina föregångare och sina samtida konkurrenter.

Möjligen bör det avslutningsvis också påtalas som en smula beklagligt att de båda skickliga författarinnorna till den senaste ordboken varit hänvisade till att påbörja sitt arbete helt från grunden och att de inte i stället haft möjlighet att vidareutveckla de båda klassiska ordböckerna (Fürstová m.fl. 1981; Koževníková m.fl. 1966), vilka håller så hög kva-

litet att de utan tvivel hade kunnat tjäna som en ypperlig utgångspunkt för en grundligt omarbetad och moderniserad upplaga.

Litteratur

- Birgegård, Ulla och Elisabeth Marklund Sharapova (red.) 2006: *Norstedts ryska ordbok. Rysk-svensk/Svensk-rysk*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Dura, Ela, Sven-Göran Malmgren och Maria Toporowska-Gronostaj 1996: Rec. av ”Jacek Kubicki: *Słownik szwedzko-polski/Svensk-polsk ordbok*. Sthlm: Natur och Kultur 1988. Jacek Kubicki: *Słownik polsko-szwedzki/Polsk-svensk ordbok*. Sthlm: Natur och Kultur 1995.” I: *LexicoNordica* 3, 229–241.
- Freund, Peter B. 1988: *LEXIN, Svensk-tjeckiskt lexikon. Švédsko-český slovník*. Stockholm: Statens institut för läromedel.
- Fürstová, Jana, Kerstin Hammerstein-Tengströmová, Zdena Hanzlová, Radko Kejzlar och Eva Valentová 1981: *Česko-švédský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Hanzlová, Zdena 1999: *Česko-švédský slovník s gramatickým přehledem. Tjeckisk-svensk ordbok med grammatisk översikt*. Praha: Vikinga CZ.
- Hanzlová, Zdena 2000: *Švédsko-český slovník. Svensk-tjeckisk ordbok*. Praha: Vikinga CZ.
- Hlavičková, Zuzana, Jana Svatošová och Miloslav Červenka 1999: *Švédsko-český a česko-švédský kapesní slovník*. Praha: SPN, n.p. & SPN – pedagogické nakladatelství, a.s.
- Hlavičková, Zuzana och Jana Svatošová 2003: *Praktický slovník švédsko-český a česko-švédský*. Praha: Leda.
- Holmqvist, Lena 2004: *Švedsko-slovenski slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Koževníková, Květa, Radko Kejzlar och Miroslav Frydrich 1966/1970: *Švédsko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Poldauf, Ivan 1986: *Česko-anglický slovník. Czech-English Dictionary*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Poldauf, Ivan och Karel Šprunk 1968: *Čeština jazyk cizí. Mluvnice češtiny pro cizince*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Svatošová, Jana 1998: *Švédský slovník. Tjeckisk ordbok*. Praha: V Ráji.

Morgan Nilsson
 Institutionen för slaviska språk
 Göteborgs universitet
 Box 200, SE 405 30 Göteborg
 morgan.nilsson@slav.gu.se